

Warszawa, dnia 13 czerwca 2011 r.

RPO-672822-VII-720.8.4/11/KM

Raport
Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji
w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym
w Wielkich Drogach
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie Artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 19 maja 2011 r., do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego im. Kurierów Tatrzańskich w Wielkich Drogach (zwanego dalej: Ośrodkiem, placówką lub MOW), udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (dalej: KMP). W wizytacji wziął udział także pracownik Biura Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach.

Wykonując zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji, przedstawiciele Rzecznika sprawdzili na miejscu sposób traktowania przebywających w nim wychowanków, dokonując oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji o funkcjonowaniu Ośrodka oraz jego podstawowych problemach, przedstawionych przez dyrektora MOW oraz jego zastępców,
- oglądzie wszystkich pomieszczeń Ośrodka, w tym sprawdzeniu stanu wyposażenia pokoi dla wychowanków,
- przeprowadzeniu rozmów w cztery osoby z losowo wybranymi wychowankami Ośrodka,
- analizie dzienników zajęć wychowawczych, zeszytu dyżurów nocnych oraz strategii działań profilaktycznych MOW.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali kierownictwo Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji analizie poddano: Statut Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego im. Kurierów Tatrzańskich w Wielkich Drogach wraz z załącznikami, Roczny Plan Pracy MOW, protokół kontroli placówki przeprowadzonej w okresie od 15 listopada 2010 r. do 15 grudnia 2010 r. przez Najwyższą Izbą Kontroli wraz z wystąpieniem pokontrolnym z dnia 11 stycznia 2011 r., protokół kontroli sanitarnej przeprowadzonej przez Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Krakowie w dniu 7 lutego 2011 r. oraz obowiązujące w placówce procedury postępowania z wychowankami.

Wizytowany przez przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji Ośrodek jest funkcjonującą całodobowo placówką resocjalizacyjno-wychowawczą, przeznaczoną dla chłopców w wieku od 13 do 18 lat, w normie intelektualnej, ale wymagających kształcenia specjalnego z uwagi na przejawiane cechy niedostosowania społecznego. Jeżeli nieletni ukończy 18 lat przed zakończeniem roku szkolnego, sąd rodzinny może przedłużyć pobyt w MOW do czasu ukończenia szkoły.

Pojemność MOW wynosi 72 miejsca. W dniu 19 maja 2011 r. w placówce ewidencyjnie obecnych było 63 chłopców, 6 przebywało na przepustce, 5 wychowanków uciekło, a 4 nie powróciło z przepustki.

W skład Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego wchodzi: Szkoła Podstawowa, Gimnazjum oraz 6 grup wychowawczych (internat). W dniu wizytacji, w związku z brakiem pełnej obsady miejsc, w placówce funkcjonowało 5 grup wychowawczych.

W MOW nie funkcjonuje Samorząd Wychowanków. Dyrektor placówki wraz z zastępcą ds. opiekuńczo – wychowawczych wyjaśnili wizytującemu, iż brak Samorządu spowodowany jest trudnościami wychowawczymi na jakie napotkano podczas dotychczasowej jego działalności. Według ich wyjaśnień do Samorządu zostali wybrani wychowankowie hołdującym zasadom drugiego życia. W związku z tym, w Ośrodku działają tylko samorzady grupowe organizujące działania w obrębie danej grupy.

2. Personel wizytowanej placówki

W placówce pracuje 30 pracowników pedagogicznych, w tym: 11 nauczycieli, 17 wychowawców, pedagog i psycholog.

Opieka nad chłopcami sprawowana jest całodobowo. Podczas zajęć szkolnych wychowankami opiekują się nauczyciele, podczas pobytu w internacie – wychowawcy. W porze dziennej opiekę nad każdą z grup sprawuje wychowawca, dyżur nocny zaś sprawowany jest przez wychowawcę oraz przez pracownika niepedagogicznego.

Wychowawcy opiekujący się powierzoną grupą wychowawczą realizują zadania resocjalizacyjno – wychowawcze i opiekuńcze. Każdy z nich odpowiedzialny jest za opracowanie i realizację Indywidualnego Planu Resocjalizacyjnego (dalej: IPR). Z informacji udzielonej przez dyrektora MOW wynika, że IPR aktualizowane są w razie takiej konieczności, podczas comiesięcznych zebrań wychowawców.

Psycholog oraz pedagog prowadzą zarówno zajęcia grupowe, jak i indywidualne. Te ostatnie organizowane są w miarę potrzeb zgłaszanych w tej mierze przez wychowanka. Ponadto, chłopcy uczestniczą w warsztatach i treningach w przedmiocie zastępowania agresji, profilaktyki uzależnień i HIV/AIDS, zajęciach związanych z radzeniem sobie z depresją i myślami suicydalnymi oraz w różnych treningach związanych z nabywaniem i rozwojem umiejętności społecznych.

3. Warunki bytowe

Ośrodek zorganizowany jest w 2 wolnostojących budynkach, przeznaczonych wyłącznie na jego potrzeby. Tworzą go: budynek szkoły oraz internat. Teren wokół MOW otoczony jest parkiem, co nadaje miejscu szczególnie klimat wyciszenia i spokoju.

Każda z grup posiada wydzieloną część piętra, w której znajdują się pokoje sypialne, sanitariaty, świetlica, magazynek i pokój wychowawcy. Każdy z wychowanków posiada wystarczającą ilość miejsca, gwarantującą prawo do prywatności. Jest to istotne dla dobrego samopoczucia chłopców i poszanowania ich indywidualności. Sypialnie wyposażone są w odpowiednią do liczby zakwaterowanych osób liczbę łóżek i szafek na rzeczy osobiste. Ich stan nie budzi zastrzeżeń. Ściany udekorowano z myślą o przebywających w nich nieletnich – ciepła kolorystyka stwarza przyjemną atmosferę. Jednakże drzwi do niektórych pomieszczeń były zniszczone, a znajdujące się w nich wgniecenia wypełnione zostały styropianem.

Odzież każdego z chłopców przechowywana jest w wydzielonym magazynku, w którym każdy z nieletnich posiada własną, numerowaną i zamykaną na klucz szafkę.

Na każde dwie grupy przypada jeden sanitariat wyposażony w umywalki, kabiny i pisuary. Pomieszczenia te, w dniu wizytacji, utrzymane były w czystości. Kąpiel nieletnich odbywa się w wyremontowanej łaźni położonej w piwnicy budynku internatu, w której wydzielono 12 kabin prysznicowych odseparowanych od siebie ściankami. Kabiny nie posiadają zasłon zapewniającym kąpiącym się chłopcom

poczucia intymności. Jednakże, zastępca dyrektora ds. opiekuńczo – wychowawczych wyjaśnił, iż zostaną one zakupione i zamontowane. Opóźnienie w zakupie wynika zaś z trwających prac remontowych w tym pomieszczeniu.

Każda z grup posiada własną, udekorowaną według swoich potrzeb świetlicę. W każdej z nich znajdują się stoliki, przy których chłopcy odrabiają lekcje.

Wychowankowie MOW mają możliwość wyprania bielizny czy też lżejszych gabarytowo ubrań w pralce. Pozostałe rzeczy, w tym kurtki oraz bieliznę pościelową przekazuje się do pralni.

Kuchnia przygotowuje trzy posiłki dziennie (śniadanie, dwudaniowy obiad i kolację). Wychowankowie spożywają je w stołówce, która jest przestronna i czysta, z wystarczającą liczbą stolików i krzeseł. Chłopcy mają możliwość przygotowania drugiego śniadania, które zabierają ze sobą do szkoły.

Pomieszczenia kuchenne wyposażone są w niezbędny sprzęt do przechowania, przygotowania i podawania posiłków. Wszystkie spełniają normy HACCP, ich stan jest bardzo dobry.

Warunki sanitarne panujące w sanitariatach warsztatowych wzbudziły zastrzeżenia wizytujących. Na ścianach pomieszczeń widoczne były ślady zagrzybienia, sanitariaty zastano zniszczone, w pomieszczeniu unosił się nieprzyjemny zapach, było w nich brudno.

Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w Krakowie po przeprowadzeniu kontroli sanitarnej w dniu 7 lutego 2011 r. nie wydał zaleceń pokontrolnych dotyczących placówki.

Nieletni, z którymi przedstawiciele KMP przeprowadzili rozmowy na osobności, generalnie bardzo dobrze ocenili warunki bytowe panujące w Ośrodku. Pojedyncze uwagi dotyczyły problemów z dostępem do ciepłej wody oraz walorów smakowych otrzymywanego wyżywienia.

4. Traktowanie przez personel wizytowanej placówki

Jak wynika z „Praw Wychowanka” stanowiącego aneks nr 1 do Statutu Ośrodka, nieletniemu w trakcie pobytu w placówce zapewnia się bezpieczeństwo, ochronę przed przemocą psychiczną – fizyczną oraz podmiotowe traktowanie i poszanowanie godności osobistej. Z informacji przekazanych przez dyrektora Ośrodka wynika, że istnieją w nim przejawy tzw. drugiego życia. Jednak zachowania te spotykają się z natychmiastową reakcją ze strony wychowawców. Ponadto, w celu zapewnienia nieletnim anonimowości przy zgłaszaniu różnego rodzaju faktów dotyczących ich bezpieczeństwa, w placówce zawieszono skrzynkę, do której chłopcy mogą wrzucać spisane informacje w przedmiocie poczucia zagrożenia.

W Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym zorganizowana została izba izolacyjna, w której, zgodnie z wyjaśnieniami dyrektora placówki, umieszczani są chłopcy po powrocie z ucieczki, do czasu wyjaśnienia przyczyn jej dokonania. Jednakże zastępca dyrektora ds. opiekuńczo – wychowawczych wyjaśnił wizytującym, że w izolatce umieszczani są nieletni w przypadku konieczności zastosowania przymusu bezpośredniego w postaci izolacji, a pobyt w niej nie trwa dłużej niż kilka godzin. Nie mniej jednak, jak wynika z indywidualnych rozmów przeprowadzonych z wychowankami placówki, pobyt chłopców w izbie izolacyjnej wizytowanego Ośrodka jest niejednokrotnie konsekwencją ich nieregulaminowego zachowania i trwa nawet kilka dni. Przyjęta przez kierownictwo Ośrodka praktyka izolowania wychowanka w odrębnym pomieszczeniu jest nieuprawniona, gdyż jest ona niezgodna z art. 95a § 5 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, ze zm.; dalej: upn), który wyłącza możliwość stosowania środka w postaci umieszczenia w izbie izolacyjnej względem nieletniego przebywającego w MOW i MOS. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, wobec wychowanka MOW i MOS można stosować środek przymusu bezpośredniego jedynie w postaci użycia siły fizycznej. W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji, w sytuacji gdy wychowanek

wprowadzi się w stan niepozwalający na wspólne przebywanie z innymi dziećmi, powinien on zostać zaprowadzony do oddzielnego pomieszczenia, np. pustej sypialni, i przebywać w niej wyłącznie w obecności dorosłego opiekuna przez czas niezbędny do uspokojenia się.

Ponadto, warunki socjalno - bytowe panujące w pomieszczeniu izolacyjnym budzą zastrzeżenia wizytujących. W dniu wizytacji w izolatce było brudno, między oknem a kratami znajdowały się śmieci, stanowiące wyposażenie łóżko nie posiadało materaca, zaś pościel udostępniana umieszczanym w niej wychowankom była zniszczona. Wizytujący nie mieli możliwości zweryfikowania sprzecznych informacji dotyczących przyczyny umieszczenia podopiecznych w izbie izolacyjnej.

Ośrodek nie ma opracowanych procedur w przypadku konieczności zastosowania przymusu bezpośredniego. W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji istnienie przejrzystych zasad stosowania wobec wychowanków środków przymusu bezpośredniego jest jedną z gwarancji ochrony przed złym traktowaniem nieletnich.

Większość nieletnich oceniła traktowanie przez wychowawców jako dobre. Jednakże jeden rozmówca wskazał na ich prowokujące zachowania. W opinii wizytujących, pracownicy tego typu placówek powinni umiejętnie postępować z wychowankami, aby nie wywoływać ostrych konfliktów i nie powielać złych wzorców ze środowiska, w jakim się wychowali.

Ponadto, chłopcy stwierdzili, że mają wśród pracowników placówki osoby, które darzą zaufaniem i mogą się zwrócić do nich w każdej sprawie, bez obaw.

5. Dyscyplinowanie

Katalog kar i nagród obowiązujących w Ośrodku zawarty został w Statucie Ośrodka jako aneks. Należy podkreślić, iż zgodnie z **Regułami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113)**, przepisy wydawane przez właściwą

władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinny określać:

- 4.(a) zachowania stanowiące przekroczenia dyscyplinarne;
- 5.(b) rodzaj i czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych;
- 6.(c) władzę właściwą do wymierzania kar;
- 7.(d) władzę właściwą do rozpoznania odwołań (Zasada 68).

W Regulaminie kar zawarto m.in. środki dyscyplinarne takie jak: *zakaz oglądania filmów w telewizji i na video*, lecz nie został określony czas ich trwania. Ponadto, wymieniono karę w postaci „*przeniesienia do innego Ośrodka*”, która zgodnie z **Zaleceniami Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w prawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi** nie powinna być stosowana (Zalecenie 97: *Młodociani nie mogą być przenoszani w ramach środka dyscyplinarnego*).

Obowiązujący system kar przewiduje między innymi karę w postaci pracy na rzecz Ośrodka. W opinii przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji taka kara jest niedopuszczalna, gdyż może prowadzić w praktyce do pejoratywnego postrzegania przez wychowankę pracy, a to zaś - skutecznie zniechęcić do poszukiwania w przyszłości zatrudnienia.

Nadto w katalogu nagród umieszczono wyróżnienie w postaci możliwości ukończenia dwóch klas w ciągu jednego roku. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, praktyka ta powinna być realizowana niezależnie od uznania, że zachowanie danej osoby zasługuje na nagrodę.

Wątpliwości wizytujących wzbudza ponadto praktyka zamieszczenia na tablicy ogłoszeń informacji o ukaraniu danej osoby. Jest to działanie, które w odczuciu przedstawicieli KMP może prowadzić do stygmatyzacji wychowanków.

6. Prawo do informacji

Zgodnie z obowiązującą w Ośrodku Procedurą Przyjmowania i Przenoszenia Wychowanków, bezpośrednio po przybyciu nieletniego do

placówki, jest on zapoznawany z prawami, regulaminem oraz obowiązkami i zasadami pobytu. Z nowo przyjętym nieletnim rozmowę przeprowadza dyrektor bądź upoważniony przez niego pracownik pedagogiczny.

Na znajdujących się na korytarzach Ośrodka tablicach nie umieszczono informacji na temat instytucji, do których nieletni mogą się zwrócić w razie potrzeby. Mimo że wychowankowie mają możliwość porozmawiać o swoich problemach, czy sytuacjach konfliktowych, na zebraniach społeczności bądź bezpośrednio z wychowawcą, wiedza na temat istniejącej alternatywy i możliwości zwrócenia się z problemem do instytucji zewnętrznej jest niezwykle istotna. Nieletni powinni być o tym informowani i mieć stały dostęp do adresów Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i sędziego rodzinnego.

Chłopcy, z którymi rozmawiano, znali swoje prawa i obowiązki, obowiązujący w Ośrodku system kar i nagród oraz procedurę odwoławczą w przypadku niesłusznego ukarania.

7. Prawo do ochrony zdrowia

W placówce nie ma zatrudnionej pielęgniarki ani higienistki szkolnej. W opinii pracowników KMP, stałe zatrudnienie pielęgniarki w placówce jest niezbędne, biorąc pod uwagę fakt, iż część z wychowanków poddana jest stałej farmakoterapii psychotropowej.

Codzienną opiekę medyczną wychowankom Ośrodka zapewnia pielęgniarka pracująca w Niepublicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Wielkich Drogach. Ponadto, w zależności od potrzeby wzywane jest pogotowie ratunkowe ze Skawiny. Opieka dentystyczna sprawowana jest przez lekarza stomatologa w Skawinie, w ramach NFZ. Chłopcy wymagający opieki psychiatrycznej doprowadzani są na konsultacje do lekarza psychiatry w Poradni Zdrowia Psychicznego w Krakowie. Dyrektor MOW poinformował przedstawicieli KMP, iż w placówce nie ma spisanej procedury podawania nieletnim leków, a za ich podawanie odpowiedzialny jest wychowawca grupy.

Przy przyjęciu do Ośrodka każdy z rodziców lub opiekunów prawnych wyraża zgodę na udzielenie dziecku pomocy przedmedycznej, medycznej oraz na hospitalizację.

W placówce zorganizowano trzyosobową tzw. „izolatkę chorych”.

Chłopcy, z którymi rozmawiano, ocenili pracę personelu medycznego jako dobrą. Jeden z rozmówców wskazał, iż wychowawca nie wydaje mu leków przepisanych przez lekarza. Uwagę tę, w celu weryfikacji i podjęcia odpowiednich kroków, wizytatorzy przedstawili kierownictwu Ośrodka podczas podsumowania.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

W związku z oparciem działalności MOW na pracy z rodziną, placówka nie stwarza żadnych ograniczeń w kontaktach nieletnich z osobami spoza placówki. Zgodnie z „Prawami wychowanka” stanowiącymi aneks nr 1 do Statutu placówki oraz zgodnie z wyjaśnieniami udzielonymi przez jej dyrektora, spotkania z odwiedzającymi odbywają się w ciągu tygodnia w godzinach popołudniowych oraz w weekendy.

Ponadto, w ramach podtrzymywania kontaktu z chłopcami, członkowie rodziny mogą dzwonić do nich codziennie, zaś rozmowy wychodzące realizowane są w przypadku takiej konieczności.

Według informacji uzyskanych od dyrektora, cenzura korespondencji ma miejsce wyłącznie w przypadkach wskazanych w art. 66§3 upn.

Wychowankowie, z którymi rozmawiano potwierdzili uzyskane od kierownictwa informacje w przedmiocie kontaktów telefonicznych, korespondencyjnych oraz odwiedzin.

9. Prawo do edukacji

Szkoła zapewnia możliwość nauki na dwóch poziomach edukacyjnych: podstawowym i gimnazjalnym. Młodzież gimnazjalna, w ramach warsztatów szkolnych, przyuczana jest do zawodu ślusarza i stolarza.

Do pomieszczeń szkolnych zalicza się m.in.: sale dydaktyczne, salę gimnastyczną z siłownią, warsztaty szkolne.

Wychowankowie codziennie od godz. 14⁰⁰ do godz. 19⁰⁰ mają możliwość skorzystania z biblioteki pełniącej również funkcję czytelnia.

Praca nauczycieli została wysoko oceniona przez wychowanków.

10. Prawo do rekreacji i wypoczynku

Placówka dysponuje dobrymi warunkami do uprawiania sportów grupowych. Do dyspozycji chłopców pozostają dwa boiska, sala gimnastyczna oraz siłownia.

Według informacji udzielonej przez dyrektora placówki, w MOW zorganizowane zostały koła zainteresowań, takie jak: plastyczne, muzyczne, majsterkownicze, sportowe oraz drużyna harcerza. Jednakże w związku z tym, iż Urząd Marszałkowski nie przekazał w roku bieżącym funduszy na działalność kół, ich funkcjonowanie zostało zawieszona. Mimo starań kadry placówki w organizowaniu dodatkowych zajęć w ramach posiadanych środków, Krajowy Mechanizm Prewencji widzi konieczność dofinansowania tego rodzaju działalności, co pozwoli na pełną realizację zadań wynikających z § 18 pkt 1 i 2 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz. U. 2005 r. Nr 52, poz. 467) oraz umożliwi nieletnim rozwijanie własnych zainteresowań.

W zakresie spędzania czasu na świeżym powietrzu, wychowankowie, z którymi rozmawiano twierdzili, iż codziennie korzystają z tej możliwości. Wyjścia młodzieży na teren placówki każdorazowo odbywają się pod opieką wychowawcy.

11. Prawo do praktyk religijnych

Według informacji uzyskanej od dyrektora, wyjścia do kościoła organizowane są cotygodniowo przez wychowawcę, po wcześniejszym zgłoszeniu się chętnych chłopców. Praktykę tę potwierdzili wychowankowie w rozmowach indywidualnych.

12. Rekomendacje Krajowego Mechanizmu Prewencji

Na podstawie art. 19 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji rekomenduje:

1. natychmiastowe zaprzestanie izolowania wychowanków z jakiegokolwiek przyczyny opisanej w pkt. 4 Informacji,
2. skorygowanie systemu kar i nagród poprzez usunięcie zapisu o karze w postaci pracy na rzecz Ośrodka oraz poprzez wyłączenie z katalogu nagród praw wychowanków, które powinny być realizowane niezależnie od zachowania chłopca,
3. określenie czasu trwania poszczególnych kar dyscyplinarnych,
4. wyeliminowanie przypadków stosowania kary w postaci przeniesienia do innej placówki,
5. stworzenie procedury stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz procedury podawania wychowankom lekarstw,
6. zagwarantowanie wychowankom Ośrodka stałego dostępu do opieki medycznej, poprzez zatrudnienie pielęgniarki lub higienistki szkolnej,
7. usunięcie z tablic wywieszonych na korytarzach imiennych informacji o ukaranych wychowankach,
8. wywieszenie w miejscu dostępnym dla wszystkich wychowanków adresów instytucji, które zajmują się ochroną przestrzegania praw człowieka oraz do których nieletni mogą się zwrócić w razie potrzeby,

9. przeprowadzenie niezbędnego remontu sanitariatów w warsztatach szkolnych,
10. wyposażenie stanowisk prysznicowych w zasłonki gwarantujące kąpiącym się chłopcom poczucie intymności,
11. rozważenie możliwości wymiany zniszczonych drzwi do poszczególnych sypialni na nowe.

Zasadne jest też wsparcie finansowe wizytowanej placówki przez organ prowadzący, w celu wznowienia działalności kół zainteresowań, o czym mowa w pkt. 10 Informacji.